«Η Εθνική Αντίσταση ως συντελεστής εθνικής ενότητας, μνήμης αλλά και διαπαιδαγώγησης για όλες τις γενιές. Ο ρόλος της εκπαίδευσης»

Ομιλία στο πλαίσιο των εκδηλώσεων στη Δράμα, (26 Νοεμβρίου 2023) για τον εορτασμό της ημέρας της Εθνικής Αντίστασης.

Δρ. Σπυρίδων Κιουλάνης,
Διευθυντής Εκπαίδευσης Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας

Η Ελληνική πολιτεία καθιέρωσε το 1982 με το νόμο 1285, την επέτειο της Μάχης του Γοργοποτάμου, ως ημέρα πανελλήνιου εορτασμού της Εθνικής Αντίστασης. Και το έπραξε αυτό σαν έμπρακτη απόδοση του ελάχιστου φόρου τιμής σε όλους εκείνους, άνδρες, γυναίκες και παιδιά που αγωνίστηκαν, βασανίστηκαν ή πρόσφεραν τη ζωή τους, συμβάλλοντας τα μέγιστα στον αγώνα του λαού μας στα χρόνια της κατοχής.

Μιλώντας τον Αύγουστο του 1982 στη Βουλή, ο τότε Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου, για την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης, ανέφερε μεταξύ άλλων:

«*δεν είναι μόνο η πολιτική θέληση που καθοδηγεί το χρέος μας, ούτε μόνο η ανάγκη να φανούμε συνεπείς προς τις υποσχέσεις μας, είναι κυρίως η εθνική επιταγή να αποδώσουμε στον ελληνικό λαό ένα μεγάλο ακόμα σύμβολο θυσιών και αγώνων που του ανήκει, ένα σύμβολο εθνικής ενότητας, απαραίτητης όσο ποτέ άλλοτε για ένα λαό που αγωνίζεται να κατοχυρώσει την εθνική του ανεξαρτησία και να περιφρουρήσει την εδαφική του ακεραιότητα».*[1]

Από την τοποθέτηση αυτή κρατάμε την έννοια της *«απόδοσης στον ελληνικό λαό ενός συμβόλου θυσιών και αγώνων, το οποίο, μάλιστα, προσφέρεται ως σύμβολο εθνικής ενότητας»*, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία για το περιεχόμενο και τη έννοια αυτού του εορτασμού.

---

[1] *Χατζηβασιλείου Ευ. (επιμ.) «Τετράδιο 10, Ανδρέας Παπανδρέου: Η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης (1982)», Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2010, σ. 621-624.*

Ομοίως, ξεχωριστό ενδιαφέρον αποκτά και μία δήλωση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, ο οποίος αναφέρει:

«καθένας μας δικαιούται να έχει την δική του άποψη, τις προσωπικές του πικρές αναμνήσεις, δίπλα στο δικό του αναμμένο καντήλι. Αλλά ο καθένας μας πρέπει να συμβάλει στην ενότητα και στην αποκατάσταση της εθνικής μνήμης».

Η ιδιαίτερη αναφορά του σε «*προσωπικές πικρές αναμνήσεις δίπλα στο αναμμένο καντήλι»* προφανώς συνδέεται με τους νεκρούς που άφησε πίσω του ο εμφύλιος στα σκληρά χρόνια που ακολούθησαν και στις διχαστικές λογικές του πολιτικού κόσμου, οι οποίες στέρησαν από τον τόπο την ομαλότητα. Ωστόσο, η αναφορά του ολοκληρώνεται με την προτροπή πως: *«ο καθένας μας πρέπει να συμβάλει στην ενότητα και στην αποκατάσταση της εθνικής μνήμης».*

Δε χωρά λοιπόν καμία αμφιβολία πως το νόημα και το μήνυμα της καθιέρωσης αυτής της επετείου είναι η εθνική ενότητα. Άλλωστε και το άρθρο 1 του νόμου που προαναφέραμε και καθιέρωσε την επέτειο της Εθνικής Αντίστασης, αναφέρει χαρακτηριστικά πως Εθνική Αντίσταση είναι *«η αντίσταση που έκανε κάθε Έλληνας και κάθε Ελληνίδα που αγωνίσθηκε οργανωμένα σε ομάδες εναντίον των στρατευμάτων κατοχής 1941-1944 ή έδρασε ατομικά με οποιονδήποτε τρόπο εναντίον τους ή βοήθησε με κάθε τρόπο τους Συμμάχους και το Συμμαχικό Αγώνα και δεν συνεργάσθηκε με τους κατακτητές».*

Η Εθνική Αντίσταση λοιπόν σύμφωνα και με το νόμο που την καθιέρωσε ως επέτειο, αλλά και σύμφωνα με τις διακηρύξεις των ανθρώπων που υποστήριξαν την καθιέρωσή της, αφορά κάθε Έλληνα και κάθε Ελληνίδα και με την έννοια αυτή συμβολίζει την εθνική ενότητα.

Αυτό είναι μάλιστα το περιεχόμενο τής Εθνικής Αντίστασης, και για τον νυν Πρωθυπουργό της χώρας, ο οποίος σε ομιλία του με αφορμή την 76η τότε επέτειο της ανατίναξης της γέφυρας του Γοργοποτάμου,[2] ανέφερε χαρακτηριστικά πως: «ο κοινός αγώνας ήταν εκείνος, που *έφερε μαζί μαχητές διαφορετικών οργανώσεων να πολεμούν ο ένας δίπλα στον άλλον, όταν και*

[2] Ομιλία Κ. Μητσοτάκη για την 76η επέτειο της ανατίναξης της γέφυρας του Γοργοποτάμου

πολέμησαν ενωμένοι Έλληνες, Βρετανοί και Νεοζηλανδοί! Αξιωματικοί, αγωνιστές, αντάρτες (όχι μόνο από τη χώρα μας) αλλά και με καταγωγή από την Ινδία, από την Παλαιστίνη, από την Κύπρο. Όλοι τους, όμως, πολέμησαν για τον υπέρτατο σκοπό, που σκέπαζε κάθε άλλον: Την απελευθέρωση από το ζυγό. Γι' αυτό και πέτυχαν».

Είναι γεγονός πως με τις πιο πάνω αναφορές μπορούμε να αναδείξουμε μία σημαντική αλήθεια: πως η ιστορική μνήμη μπορεί να καθορίσει μια αισιόδοξη πορεία προς το μέλλον, με μία όμως βασική προϋπόθεση: να φανούμε έτοιμοι να αντλήσουμε από αυτήν τα σωστά διδάγματα. Και το σωστό δίδαγμα του εορτασμού της Εθνικής Αντίστασης είναι η ενότητα του έθνους, απέναντι όχι αποκλειστικά σε έναν εξωτερικό εχθρό που επιβουλεύεται τα σύνορα της χώρας, αλλά και στην εντός των συνόρων ενότητα που αφορά στην κοινή προσπάθεια και στη συνεργασία που πρέπει να υπάρχει πέρα από κάθε προσωπική, συντεχνιακή ή κομματική σκοπιμότητα.

Εάν από την Εθνική Αντίσταση κρατήσουμε το μήνυμα της ενότητας, το οποίο απορρέει και μέσα από την ουσία της, αλλά και μέσα από το νόημα και το σκοπό τής καθιέρωσή της ως επετείου, θα μπορούμε να κοιτάζουμε με αισιοδοξία το μέλλον. Θα κρατήσουμε με τον τρόπο αυτό τη θυσία των αγωνιστών για τη νίκη ως παρακαταθήκη, για να δώσουμε και εμείς, σήμερα, τον δικό μας αγώνα για μια καλύτερη πατρίδα, να πετύχουμε και εμείς τη δική μας νίκη στα ποικίλα, είναι η αλήθεια, πεδία μαχών της καθημερινής μας ζωής. Αυτήν τη νίκη που οφείλουμε σε εκείνους που θυσιάστηκαν, στον εαυτό μας, και στις επόμενες γενιές. Εάν απεναντίας, σταθούμε στις λογής-λογής διχαστικές λογικές, θα μείνουμε απλά σε μία στείρα συζήτηση που θα αφορά στο παρελθόν.

Πολύ συχνά και σωστά άλλωστε, η τιμή στους αντιστασιακούς αγώνες του ελληνικού λαού, καθώς και η διατήρηση και ανάδειξη της ιστορικής μνήμης της νεότερης ιστορίας μας, συνδέεται με την ανέγερση μνημείων, αδριάντων και τη διοργάνωση επετειακών εκδηλώσεων. Ωστόσο, (η διατήρηση της εθνικής μνήμης) απαιτεί και κάτι παραπάνω και στο σημείο αυτό αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος της εκπαίδευσης.

Σε επίπεδο διδασκαλίας στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών,[3] του μαθήματος της Ιστορίας, στους διδακτικούς στόχους του αντικειμένου της Εθνικής Αντίστασης[4] υπάρχει η εξής αναφορά:

«Να γνωρίζουν οι μαθητές και οι μαθήτριες την ιστορία της εθνικής αντίστασης του ελληνικού λαού, τις κυριότερες αντιστασιακές οργανώσεις και τους στόχους τους». Ένας καθαρά γνωστικός, δηλαδή, στόχος.

Βεβαίως, η Εθνική Αντίσταση είναι ένα θέμα που ως διδακτικό αντικείμενο θα μπορούσαν να γνωρίσουν και να μελετήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες από μικρότερες ηλικίες, ενώ θα μπορούσε να συνδυαστεί και με την τοπική ιστορία κάθε τόπου.

Στη Δράμα για παράδειγμα την περίοδο που ο ελληνικός λαός, την άνοιξη του 1941, βρέθηκε υπό τριπλή κατοχή είχε δύο δρόμους να επιλέξει: να υποταχθεί, και να συμβιβαστεί ή να οργανωθεί και να αντισταθεί. Η επιλογή του δεύτερου, του δύσκολου δηλαδή αλλά και ηρωικού δρόμου, θα έχει πολλά να προσφέρει, στη διατήρηση της εθνικής σε τοπικό επίπεδο μνήμης των μαθητών και μαθητριών του τόπου μας. Αρκεί, βέβαια, η Εθνική Αντίσταση να αναδεικνύεται και να διδάσκεται ως μία συλλογική προσπάθεια οργάνωσης του αγώνα για την απελευθέρωση της χώρας.

Παράλληλα, αυτή η προσέγγιση θα συμβάλλει και στην βιωματική κατανόηση των γεγονότων τής κάθε περιοχής, καθώς είναι βέβαιο πως οι μαθητές και οι μαθήτριες θα νιώσουν με αμεσότητα και συναίσθημα τις θυσίες των αγωνιστών του τόπου τους και θα κατανοήσουν πως η ιστορία δεν είναι μία «νεκρή γνώση» που εγκλωβίζεται στις σελίδες ενός σχολικού εγχειριδίου, αλλά ένα ζωντανό στοιχείο που τους/τις ενώνει με τα μνημεία και τα ίχνη της ιστορίας στην πόλη που ζουν.

Η διδασκαλία όμως της εθνικής ενότητας προϋποθέτει και μία άλλη διδακτική διάσταση προκειμένου να είναι πιο αποτελεσματική: τη μεταγνωστική. Με απλά λόγια: όλοι και όλες, διδάσκουμε κάθε μέρα, κάθε στιγμή τους μαθητές και τις μαθήτριες των σχολείων μας. Η διδασκαλία, δηλαδή, δεν αφορά μόνο τον εκπαιδευτικό που στέκεται απέναντι στους μαθητές του, αλλά ολόκληρη την κοινωνία και κατ' επέκταση το κοινωνικό, θρησκευτικό, πολιτιστικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι μαθητές/τριες ζουν, κινούνται και μαθαίνουν. Υπό αυτή την έννοια κάθε μέρα και κάθε στιγμή, με τις στάσεις και τις συμπεριφορές μας προσφέρουμε στους νέους θετικά ή αρνητικά διδακτικά σενάρια.

---

[3] Τεύχος Β' 198/19.01.2023

[4] στη Γ΄ Λυκείου και στην ενότητα: «Η Ελλάδα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο»

Εάν οι στάσεις μας βασίζονται στην ενότητα, στη συμφωνία όσων λέμε και όσων πράττουμε, τότε διδάσκουμε την ενότητα, την ομοψυχία. Εάν αντίθετα ο λόγος μας είναι διχαστικός ή εάν στην καθημερινή μας πρακτική διαπιστώνεται ασυμφωνία των όσων λέμε με όσα πράττουμε τότε απλά διδάσκουμε το διχασμό.

Αυτή άλλωστε η συμφωνία λόγων και έργων αποτελεί κύριο συστατικό στοιχείο της διδασκαλίας και των Πατέρων της Εκκλησίας και εκφράζεται πολύ χαρακτηριστικά και μέσα από το έργο που προτάσσουν οι προστάτες των γραμμάτων (οι Τρεις Ιεράρχες), οι οποίοι προτείνουν: «*να λειτουργούμε ως πρότυπα με κύριο χαρακτηριστικό τη σύμφωνα μεταξύ των πράξεων και των λόγων μας*». Αυτό μάλιστα ακριβώς εφάρμοσαν και οι ίδιοι σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους και για αυτό επάξια δικαιούνται να ονομάζονται παιδαγωγοί.

Ωστόσο στο σημείο αυτό αναδεικνύεται και ο σημαντικός ρόλος της Εκκλησίας στην εθνική ενότητα, όχι μόνο στη διδασκαλία της στην οποία άλλωστε η ενότητα αποτελεί και βασικό συστατικό στοιχείο των δύο κυριότερων δογμάτων της: του Τριαδικού και του Χριστολογικού αλλά και στη στάση της στην αντίσταση του έθνους κατά των κατακτητών.

Χαρακτηριστικά, λοιπόν, με το ζήτημα της Εθνικής Αντίστασης και τη στάση της Εκκλησίας απέναντι σε αυτή, θα σταθούμε σε μία συνέντευξη ενός αγωνιστή ο οποίος αποτέλεσε και σύμβολο της Εθνικής Αντίστασης, του Μανώλη Γλέζου.[5] Πρόκειται για μία συνέντευξη που έδωσε ο Μανώλης Γλέζος στην εκπομπή «Επί προσωπικού» στον ραδιοφωνικό σταθμό της Εκκλησίας της Ελλάδος το 2006, όπου πέρα από την μαρτυρία του για την πολυποίκιλη συμμετοχή των Ελλήνων ιερωμένων και της Εκκλησίας στον εθνικό αυτό αγώνα, κάνει και μία πολύ ιδιαίτερη περιγραφή ενός περιστατικού το οποίο σχετίζεται με τη στάση τού τότε Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, του Χρύσανθου.

Αναφέρει, λοιπόν, ο Μανώλης Γλέζος:

«Την πρώτη μέρα που κατακτήθηκε η πρωτεύουσα της χώρας, είχε σχηματιστεί μία επιτροπή από την στρατηγό Καβράκο, που μαζί με τον Δήμαρχο Αθηναίων και τον δήμαρχο Πειραιώς, στους Αμπελοκήπους πήγαν να υποδεχθούν τα γερμανικά στρατεύματα. Τότε ο στρατηγός Καβράκος κάλεσε τον

---

[5] συνέντευξη που έδωσε ο Μανώλης Γλέτσος στον Κωνσταντίνο Μπλάθρα και την εκπομπή του «Επί προσωπικού» στον ραδιοφωνικό σταθμό της Εκκλησίας της Ελλάδος, το 2006.

Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος, τον Χρύσανθο να παραστεί στην παράδοση. Και ο Αρχιεπίσκοπος του απάντησε:

«η Εκκλησία προβαίνει σε δοξολογίες επί τη απελευθερώσει ενός έθνους κι όχι για τη σκλαβιά του». Στη συνέχεια του ζήτησαν να ορκίσει και την κυβέρνηση Τσολάκογλου όπου εκ νέου αρνήθηκε.

Οι ενέργειες αυτές του Αρχιεπισκόπου Χρύσανθου που θέτει την Εκκλησία αντιμέτωπη στον κατακτητή είναι σημαντικές όχι ως προσωπική του μόνο άποψη και ενέργεια, καθώς ουσιαστικά ο Αρχιεπίσκοπος έθεσε την Εκκλησία ως θεσμό απέναντι στον εισβολέα και κατακτητή.

Συνάμα, βέβαια, υπήρξαν και πολλοί Μητροπολίτες, που πήραν ενεργό μέρος στην Αντίσταση, όπως και απλοί κληρικοί που πολέμησαν με το Σταυρό και με το όπλο στο χέρι και πολλοί από αυτούς εκτελέστηκαν, δίνοντας το παράδειγμα της συμφωνίας λόγων και έργων που προαναφέραμε.

Ιδιαίτερη σημασία στο θέμα αυτό έχει μία ερώτηση που έγινε στο Μανώλη Γλέζο, στη συνέντευξή του που συζητήσαμε:

«*ως ένας άνθρωπος από την Αριστερά» τον ρώτησαν «πώς βλέπετε αυτή η συνεργασία με τον κλήρο;». Και η απάντηση ήταν:*

«ο κλήρος προέρχεται μέσα από το λαό. Τα ίδια τα τέκνα του λαού που γίνονται κληρικοί δεν παύουν να 'ναι λαός». Και η Εθνική Αντίσταση θα προσθέσουμε εμείς είναι αντίσταση του λαού, ανεξάρτητη από ιδεολογικές ή προσωπικές οπτικές ή παραδοχές.

Θα ολοκληρώσω αυτή την αναφορά σχολιάζοντας τους στίχους ενός από τους μεγαλύτερους Έλληνες ποιητές, με παγκόσμια απήχηση, ο οποίος συμμετείχε στον ελληνοιταλικό πόλεμο και στην συνέχεια στην Εθνική Αντίσταση: του Νικηφόρου Βρεττάκου. Είναι στίχοι από το «Ελεγείο πάνω στον τάφο ενός μικρού αγωνιστή», όπου στην πρώτη στροφή αναφέρει:

Πάνω στο χώμα το δικό σου λέμε τ' όνομά μας.
Πάνω στο χώμα το δικό σου σχεδιάζουμε τους κήπους και τις πολιτείες μας.
Πάνω στο χώμα σου Είμαστε. Έχουμε πατρίδα.

Χρησιμοποιώντας το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο ο ποιητής («*Πάνω στο χώμα σου Είμαστε», αναφέρει*), τονίζει πως ο τάφος του μικρού αγωνιστή είναι το σημείο από όπου όλοι οι κατοπινοί (μαζί) πρέπει να αντλήσουν

έμπνευση και θάρρος για να παλέψουν στις καινούργιες συνθήκες που διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα μετά την κατοχή

Πάνω στον τάφο του μικρού αγωνιστή ο ποιητής σχεδιάζει τους κήπους και τις πολιτείες. («*Πάνω στο χώμα το δικό σου σχεδιάζουμε τους κήπους και τις πολιτείες μας*»). Το χώμα του τάφου μέσα στον οποίο βρίσκεται ο μικρός αγωνιστής θα είναι το υλικό με το οποίο θα χτίσουμε ένα κόσμο όπως τον ονειρευτήκαμε μέσα από ένα κοινό αγώνα. Αυτός ο κόσμος θα είναι μία καινούργια πολιτεία που δεν θα έχει τα χαρακτηριστικά της παλιάς όπου όλοι οι άνθρωποι θα είναι ίσοι και όπου θα κυριαρχούν η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη.

Στο χέρι μας είναι πλέον αν τα όνειρα που δεν πραγματοποίησε ο μικρός αγωνιστής, αφού σκοτώθηκε νωρίς, αγωνιζόμενος για τα ιδανικά του, θα προσπαθήσουμε να τα εκπληρώσουμε εμείς. Ο δρόμος είναι ένας: να χρησιμοποιήσουμε κι' εμείς αποκλειστικά το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο «Είμαστε», και να αγωνιστούμε, μαζί όπως θα Είμαστε, για την εθνική ενότητα.